

SANT VICENT COM A ARGUMENT. ESCORIHUELA I LA RECERCA DE LA LLENGUA CULTA A FINALS DEL XVIII

Antoni López Quiles
Universitat de València

RESUM

Joan Baptista Escorihuela és un poeta del segle XVIII amb una obra certament copiosa, destinada a fomentar el coneixement i l'ús de la llengua entre el públic lector valencià. La seua primera opció per la producció de caràcter popular no li nega la possibilitat de treballar per aconseguir una llengua digna i culta, que ell reivindica explícitament. La composició de la «Canzó Real», homenatge a sant Vicent, al País i a la llengua, respon a un projecte ambiciós de dignificació de la llengua i ho fa mitjançant el recurs a un model compositiu vigent llavors en Europa i amb un model de llengua que combine la necessària comprensibilitat amb una tria lèxica y unes propostes sintàctiques cultes, projecte en què reïx.

PARAULES CLAU: Poesia. Segle XVIII. Dignificació lingüística. Hagiografia. St. Vicent.

ABSTRACT

Joan Baptista Escorihuela was a 18th century poet who devoted his abundant work to promote the knowledge and the use of the Valencian language among the Valencian reading public. His predilection for popular compositions does not deny him the possibility of working to achieve a rich and cultivated language, which he supports explicitly. The composition of «Canzó Real» is a homage to Vincent Ferrer, his country and his language, an ambitious work that attempts to dignify the Valencian language. To do so, Escorihuela applies to the Valencian language a composite linguistic model which was common back then in Europe. He succeeds to create an understandable language plenty of cultivated vocabulary and educated syntactic structures.

KEY WORDS: Poetry, 18th century, language dignification, hagiography, saint Vicent.

1. INTRODUCCIÓ

Una de les conseqüències del sotrac de la Nova Planta va ser l'afavoriment de continuïtat de la literatura popularista, majoritària durant el segle anterior, la qual no va ser substituïda –i, sovint, ni acompanyada– per una producció culta, atés que la intel·lectualitat domèstica havia pres una opció clara pel castellà, tret d'una minoria, com ara el cronista Agustí Sales.¹ A finals de la centúria, tanmateix, es produirà una reacció en sentit contrari, u dels protagonistes de la qual serà l'escriptor Joan Baptista Escorihuela, autèntic militant de l'idioma que, sense abandonar la producció destinada a aconseguir l'adhesió del poble il·letrat (col·loquis, goigs, etc.) treballà pel conreu culte de la llengua.²

Encuriosit per la voluntat enaltidora de la llengua que manifesta, fins ara m'he acostat a un parell de composicions seues integrades entre les millors de la seua obra. En primer lloc, vaig estudiar una traducció de l'*Stabat Mater*, resolta amb fidelitat a l'original llatí i amb metre apte per a ser cantada en gregorià.³ Després he examinat la primera «Canzó real» que publicà l'autor, dedicada a homenatjar el llavors beatificat Patriarca Ribera⁴ i treballada, com informa el títol, amb voluntat de dignificar la llengua.

A banda, Escorihuela té escrita una altra «Canzó Real», facturada amb voluntat d'integrar literatura religiosa i social. L'obra, dedicada al patró de València sant Vicent, *El Àngel de l'Apocalipsis*, va ser publicada el 28 de maig del 1798 en el *Diario de València*.⁵ El meu objectiu, ara, és el d'estudiar aquesta

¹ Encara que la seua llengua de redacció habitual era el castellà. Per a la producció en llenguatge col·loquial i la deserció de l'estament culte, convé llegir Emili Casanova, «Pròleg» a Joaquim Martí, *Literatura de canya i cordell al País Valencià* (Paiporta, 1997), pàgs. 13-15.

² Joaquim Martí Mestre, «L'ortografia al segle XVIII al País Valencià. Entre la tradició i la innovació. Les propostes de Joan Baptista Escorigüela», en *Llengua & Literatura*, 9 (Barcelona, 1998), pàg. 119.

³ Antoni López i Quiles, «Maria al peu de la creu, i en català», en *Revista de Catalunya*, 69 (Barcelona, 1992), pàgs. 130-135.

⁴ Antoni López Quiles «L'antich alt estil». Escorihuela i la dignificació lingüística en el segle XVIII», en premsa.

⁵ Vicent Simbor Roig, *Els orígens de la Renaixença valenciana* (València, 1980), pàg.30).

composició seguint el mateix esquema analític que vaig fer servir per a l'altra «Canzó real», ateses les similituds, tant de composició com d'objectius, que les vinculen més enllà dels títols, sobretot pel que fa a la preocupació que expressa per l'absència de savis que treballen la llengua i, per tant, el seu determini de suplència per a contribuir a trobar una llengua culta.

2. EL TEXT

Igual que en el cas de l'Arquebisbe Ribera, el poeta vol retre homenatge literari a una figura eminent tant per a l'Església com per als valencians, «Estel brilla ab llums clares / de la Iglésia», i troba en sant Vicent Ferrer el més destacat de la biografia hagiogràfica valentina. En coherència, per al millor, tria la composició més distingida, una «Cançó reial», elecció que fa percebre el fet d'estar davant d'un intent d'exalçar el protagonista, considerat com a heroi victoriós; és l'Àngel de l'Apocalipsi dels valencians, i així titularà la composició. Presente tot seguit una versió del poema:

EL ÀNGEL DEL APOCALIPSIS

Canzó real

¿I què podré cantar-li
 al nostre paisà sant, que mils de voltes
 ben aplaudit i ponderat no estiga?
 Llengües sàvies, més soltes
 que d'àngels purs (si és lícit que així ho diga)
 nou llustre han estudiat sempre donar-li.
 Jo ¿què puc agregar-li
 a un tan alt mèrit? Mes, si esforç m'alcança

Vicent, si acert me dóna
 el que féu son llegat, dant-li més vida,
 discurriré ab bonança,
 cenyint-me a breu compendi, en tant pregona
 la Fama, ab son clarí, que és Sant sens mida.

Estel brilla ab llums clares
 de la Iglésia en lo cel: tota l'Europa,
 apòstol, visità: llum fon d'Espanya.

Com fill, València el popa:
 el té fillol, i d'alegria es banya;
 de goig no cap, Patró adorant-lo en ares.

Demostracions més rares
 d'amor si els pares fan, Ferrer procura
 tot lo bé i la defensa
 de sa pàtria, sent d'ella en tot reparo.

Baix ses ales segura
 se mira esta ciutat; i a tota ofensa
 de traïdors i enemics, té en ella amparo.

A València l'exalta
 fill i fillol: és d'ell panegirista
 un sent Lluís Bertran, que escriu: "Pots creure
 fon sant com el Baptiste";
 pués sa mare sens pes d'ell se va veure,
 gojant tot son prenyat ditxa tan alta.

Si Isabel diu que salta
 de plaer son infant, Vicent desperta
 a Constança: esta oïa

lladrit en somnis; tem, i la conhorta
el Bisbe, fent-la certa
ser mare d'un mastí que lladraria
de la Casa de Déu guardant la porta.

Muntanyes de Judea,
si el Precursor naixent se commogueren
tots moradors, donant-se enhorabones,
en el segon se veren
repetits els prodigis: a hòmens, dones,
prométer-se mil béns el goig els fea.

La ciutat i noblea
per padrins s'oferiren: fon Ramona
d'En Carròs sa padrina;
i el rector inspirat el nom li posa.

Entre tots se raona
qui l'infant vindrà a ser, i a fe que atina
qui aferma de Ferrer que és molta cosa.

Zel, esperit, gran cència,
a qui oració incessant acompanyava,
del sigle la reforma conseguiren.
El fi que amenaçava
al món, Déu suspengué: tants acudiren
per Vicent a implorar perdó i clemència.

Rompé la penitència
el arc a la justícia, que indignant-se
molt més de cada dia,
parava la saeta justiciera,

i, el bordó retirant-se,
dels pecats en castic, ab foc volia
els desórdens borrar, com degut era.

Confirmant sa doctrina
ab prodigis el Cel, com u que porta
a la boca la mà, els milacres fea.

Als apocats conforta,
als mal intencionats sos fets afea;
a tots a la virtut du i encamina.

Si el dragó ab fam canina
ràbia volent cebar-se en tots quants viuen,
si la mort agoniosa
vol valdre's del falçó, d'intent varien,
i en Ferrer atestigüen
alt imperi, virtut més poderosa,
que el poder destruyx en qui ells confien.

Maria li assegura
que d'àngel el candor que tant estima
honros esmalt daria a sa corona.

Però ell se desestima,
jusga inferior a totes sa persona,
i aplacar el enuig del Cel procura.

Sa penitència dura,
disciplines, cilicis i cadenes,
vigílies i abstinència,
un pecador contrit l'acreditaven;
mes innocent tals penes

sufri, tement de Déu la residència,
per més que a crits el Sant el nomenaven.

Temptacions poderoses
venç contra la purea: atormentada
dels enemics, patix la temptadora.

Del Sant a l'arribada,
fugen, i es mira lliure la senyora
d'unes ànsies i penes tan furioses
com ones borrascoses
que pareix que el veixell tragar-se volen
i queden desvanides,
en la proa rompent sa fúria brava:
els malignes (com solen)
donaven a Vicent mil envestides,
i ell de sa astúcia victoriós quedava.

En sa llengua nativa
predicant, entenien sos discursos
quants sos grans auditoris componen.

Per més creixcuts concursos,
tant pròxims com distants, tots el oïen,
per sa veu clara, alt to i expressió viva.

Si algú el desig aviva,
de llengües conseguir el escoltar-lo.
Sempre es presenta en acte
de predicar, caràcter del seu Orde.

Ple de zel al mirar-lo,
el conveni s'anul·la y roïn pacte,
al dolor seguix goig, pau al desorde.

A trenta mil persones,
 predicant del Juí, vingué a aterrar-los
 de modo que com morts tots se caigueren.
 Procurà retornar-los,
 i dient: «Veniu morts», postrar-se es veren
 (més torbats que al principi) de segones:
 com esclafits de fones,
 de qui se temen dany aquells que els senten,
 sos anúncios s'oién.
 «Veniu a juí morts» tercer vegada
 crida, i els plors s'augmenten;
 s'esforcen a estar drets; mes no podien,
 creent ser del Juí l'hora arribada.

Quan a u se confia
 algun secret, és prova té privança
 en aquell que el succés sols a ell revela.
 Ferrer sap sens tardança
 la sort d'alguns: profètic sentinela,
 anuncia lo que el temps después clar via.

D'una difunta fia
 el comprovar si acàs el Àngel era
 que en Patmos Juan va veure,
 divulgant del just Jutge la vinguda.

Declara verdadera
 una proposta tal, i el varen creure;
 que un portent, al cor dur el mou i el muda.

Per un Oracle el tenen
 d'Europa els majors príncips: el consulten

els Concilis en punts dificultosos.
Les vacants que resulten
de mitres i capelos, els honrosos
càrrecs que li prevenen
renúncia. Tots l'atenen
quan a Fernando successor nomena
d'Aragó en la Corona.
Fugen sa vista errors i pestilencia.
Dels bandos llargs enfrena
i acaba en lo rencor que els ocasiona;
fa devots i pacífics sa presència.

Coronat de victòries
de l'infern, dels sentits, del món que enganya,
malalt Vicent, la mort sent a la porta.

De Vannes, en Bretanya,
al Bisbe i Magistrat beneix i exhorta
a tindre en poc les glòries-transitòries,
que les més altes glòries
són les del cel, que confiat vivia
de gossar la presència
del Creador etern; i si cuidaven
cumplir lo que ell els dia,
des d'allí s'obligava a sa assistència,
fent-los d'aquells que a Déu sempre l'alaben.

¿No és raó que es festegen
maravelles tan grans com Ferrer obra
a favor d'este Reine, sent notòries?

Pare l'orfe recobra;
 dels milacres se perden les memòries;
 ;quants beneficis fa, sinse que es vegem!
 Sobre València alegem
 sa protecció i pietat, ia conduint-li
 provisió en tals conflictes,
 ia la pesta alluntant en qui la porta,
 ia ocults danys prevenint-li.
 Ell obedient la fa als reals edictes;
 i si a Déu té enujat, també el comporta.

No ha mort, que viu encara
 per a esta lleal Ciutat: fina l'espera,
 desijant majors honres tributar-ti.
 En altars el venera,
 mes viu creent-lo. I ¿què pot demanar-li,
 que no ho logre? A sa mare ¿què negara
 qui a tot devot ampara,
 i, xic, dels afligits ia es condolia?
 Ara, dalt en la glòria
 fa sa gran caritat més manifesta.
 València en ell confia;
 i, per poder cantar de tot victòria,
 en obsequiar-lo està sempre de resta.

¿Com me poguí prométer
 abarcar tants elogis? Més val calle.
 Vicent és vencedor; ningú li hu nega.
 Preguem nos vulla adméter

baix sa defensa, i faça no s'encalle
barca que el mar revolt del món navega.⁶

Per a la nostra història literària i lingüística «L'Àngel de l'Apocalipsi» es constitueix en un poema de singular importància. Hem de saber que la composició ha merescut de la crítica la consideració de ser «l'obra de més envergadura de la València de la darrerria del XVIII»,⁷ encara que el model triat s'haja configurat en rígid contenidor que obliga el poeta a les constriccions compositives⁸ que tot seguit analitzem. Igual que en l'anàlisi de l'altra «Cançó reial», farem un estudi detallat de les qüestions redaccionals: estructura, mètrica, rima, ideologia i estil.

3. ESTRUCTURA DE LA CANZÓ

En una ullada inicial, trobarem que es tracta d'un poema d'inspiració anacronica, estil conreat en castellà pels poetes rococós del moment,⁹ com ara Caldoso, per bé que filtrat pels interessos hagiogràfics i patriòtics del nostre poeta, en ocasions contradictoris amb els models vigents. La peça està integrada per quinze estrofes més una conclusió amb dos versos heptasíl·labs (1 i 4) i quatre endecasíl·labs (2,3 i 5,6), i construïda amb una estructura farcida de símbols de tota classe, com veurem en l'anàlisi que segueix. Afegiré que l'estil respon també a criteris de composició musical, en especial de les «àries», les quals són elaborades amb idèntica combinació mètrica: «La poesia recitada, per a l'acció,

⁶ Extret d'Eduard J. Verger (ed.), *Antologia dels poetes valencians*, (València, 1985), pàgs. 359-365; Riquer, Comas, Molas, *Història de la literatura Catalana* (Barcelona, 1964-66), i Vicent Simbor, *Els orígens...*, cit., pàgs. 30-35.

⁷ Riquer, Comas, Molas, *Història...*, op. cit. Vol. VI, pàg. 424.

⁸ Joan Mas i Vives, «La cultura catalana entre el neoclassicisme i el romanticisme», en Joan Ramis & Josep M. Quadrado, *De la Il·lustració al Romanticisme* (Barcelona, 1999), pàg. 15.

⁹ Albert Rossich, «La literatura catalana entre el barroc i el romanticisme», en *Caplletra*, 9 (València, 1990) pàg. 37.

el diàleg i alguns sol·liloquis, consta de versos heptasíl·labs i endecasíl·labs de rima lliure: la flexible composició poètica té clares implicacions tant en la composició musical com en el ritme de l'acció». ¹⁰

Si li practiquem una mirada de detall, observem que, des del punt de vista temàtic, presenta la següent estructura: a) introducció; b) un primer conjunt de tres estrofes –2-3-4–; c) dos conjunts seguits de quatre estrofes –5-6-7-8 i 9-10-11-12–; d) un altre conjunt, que està, com el del primer grup, constituït per tres estrofes –13,14,15– i, finalment, e) la conclusió, que forma inclusió amb la estrofa introductòria.

La primera estrofa, amb presència de la pertinent *humilitatis*, parla de la impossibilitat d'afegir cap novetat a les moltes informacions que s'han produït sobre el sant valencià («que mil voltes ben aplaudit i ponderat no estiga»), mentre que la conclusiva l'autor s'obligarà a callar, amb nova manifestació d'humilitat que enllaça amb l'estrofa inicial, perquè es troba incapaç d'abarcar tants elogis. Ací afirma que no pot superar els cànctics que grans poetes li han dedicat («I què podré cantar-li...?»), atés està parlant de gent més culta que no ell, o fins i tot superior literàriament als àngels («llengües sàvies, més soltes / que d'àngels purs»); ni tan sols podrà sumar alguna aportació a la lloança d'un sant («Jo, ¿qué puc agregar-li?») que ha acumulat tants mèrits en la seua vida («a un tan alt mèrit»). Ell, tanmateix, no es resigna a acceptar eixa situació i reclama auxili («mes, si esforç me alcança» ... «si acert me dóna»), de manera que ho estudiarà i intentarà fer la seua contribució («discurriré ab bonança»), tot i l'extensió del sant lloat («en tant pregona / la Fama ab son clarí que és Sant sens mida»).

Per altra banda, les estrofes segona, tercera y quarta (és a dir, el que hem considerat com el primer grup d'estrofes) apareixen dedicades a la notícia etiològica, als orígens, el naixement, família, etcétera del sant valencià. En la segona

¹⁰ Roger Parker (compil.), *Historia ilustrada de la Ópera* (Buenos Aires, 1998), pàgs. 12-13.

estrofa, per exemple, queda definit com a estel («Estel brilla ab llums clares»),¹¹ el qual, atesa la fama que tenia d'haver recorregut tota Europa, posseïa suficient capacitat d'il·luminar tot el continent («tota l'Europa, / apòstol, visità») i, en especial, les terres ibèriques («llum fon d'Espanya»), és a dir que, com hem vist, sant Vicent rep el qualificatiu d'*apòstol*. Després s'alegra de la seua condició de fill sol·lícitament tractat per la ciutat («com fill València el popa») pare i patró de València («De alegria es banya, de goig no cap»), per a la qual demana protecció («Ferrer procura / tot lo bé i la defensa»), raó per la qual València es troba tranquil·la («Baix ses ales segura / se mira esta ciutat»).

En la tercera estrofa llegirem els elogis que, com a resposta, el poeta adreça a la ciutat *mare* («A València l'exalta fill i fillol») i, en especial, les cites hagiogràfiques i elogioses procedents d'un altre sant dominic, sant Lluís Bertran, comparat amb sant Joan el Baptista («Fon sant com el Baptiste»), perquè equipara l'embaràs de sa mare amb el que tingué Elisabet, mare de sant Joan o, millor, els salts que féu el Baptista en el si d'Elisabet¹² i com Vicent Ferrer despertava Constança («Si Isabel diu que salta / de plaer son infant, Vicent desperta / a Constança; esta oïa / lladrit en somnis») i acaba amb l'anunci del bisbe que ella seria mare d'un ca («*domini-cani*»), que «lladraria» –*id est*, predicaria amb potència– perquè esdevindria guardià de l'Església («la conhorta / el bisbe, fent-la certa / ser mare d'un mastí que lladraria / de la Casa de Déu guardant la porta»).

En la quarta estrofa continuarà el parangó que estableix amb sant Joan, tot referit a la història familiar del taumaturg; per exemple, quan es somouen les «Muntanyes de Judea»,¹³ pel naixement de sant Joan («Muntanyes de Judea, / si el Precursor naixent se commogueren / tos moradors, donant-se enhorabo-

¹¹ Recordem que l'Evangeli propi del dia de la celebració de sant Vicent parla dels deixebles com a «llum del món»; Mt 5,14.

¹² Lc 1, 41.

¹³ Lc 1, 65.

¹⁴ Lc 1, 58.

nes»¹⁴), també uns fets similars tenen lloc en la València que assisteix al naixement del sant («en el segon se veren / repetits els prodigis»). Tots els representants de la Ciutat s'afanyaren a postular-se com a padrins («la ciutat y noblea / per padrins s'oferiren»), però resulta elegida com a padrina Ramona d'En Carròs («fon Ramona / d'En Carròs sa padrina»). El poeta opina que el rector la va encertar a l'hora de posar-li el nom («el rector inspirat el nom li posa»). Finalment, i una vegada més com sant Joan,¹⁵ tots en València opinen sobre ell i el futur que tindrà («Entre tots se raona / qui l'infant vindrà a ser»), però no s'equivoquen els qui sostenen que el jove Vicent Ferrer arribarà a ser molt important («a fe que atina / qui aferma de Ferrer que és molta cosa»). Notable esforç, doncs, per explicar el parangó amb el Baptista seguint el relat evangèlic.

El segon grup estròfic queda integrat per quatre peces destinades a glossar les virtuts exteriors i interiors, les espirituals, etc. que caracteritzen sant Vicent Ferrer («Zel, esperit, cència, a qui oració incesant acompanyava»), és a dir, intensitat pastoral i teologia acompanyada d'una profunda vida espiritual, tot manifestat d'acord amb les idees que li havia recollit el seu biògraf i que, com sabem, eren tradicionals entre els valencians:

se levantaba cada noche San Vicente a rezar sus maitines y horas, las cuales decía arrodillado con gran devoción... Además de sus horas canónicas, decía todos los días todo el Salterio.¹⁶

El poeta és conscient que està descrivint-li qualitats ben singulars que després tindrien com a conseqüència excel·lents resultats en termes de conversió, poetitzat amb hipèrbaton («del sigle la reforma conseguiren»). D'altra banda, a més, era inevitable la referència a la predicació apocalíptica que practicava el sant a propòsit de l'arribada de la fi del món¹⁷ («El fi que amenaçava / al món»),

¹⁵ Lc 1, 66.

¹⁶ Vicente Justiniano Antist, *La vida y historia del apostólico predicador San Vicente Ferrer Valenciano, de la Orden de Santo Domingo* (València, Pedro del Huete, 1575,1579), pàgs. 131 i 136

¹⁷ Ap 17, 7

que va ser anul·lada («Déu suspengué») perquè sant Vicent havia mogut al penediment i a la conversió («tants acudiren / per Vicent a implorar perdó i clemència»). D'una manera especial, i amb el pertinent llenguatge simbòlic propi del llibre de l'Apocalipsi (a partir d'ara Ap) que inspira la predicació de sant Vicent, Joan Baptista Escorigüela subratlla que va ser la realització de la penitència la que promogué, com a resposta, la misericòrdia divina («rompé la penitència / el arc a la justícia»), és a dir, vencé el primer genet de l'apocalipsi: «I vaig veure que hi havia un cavall blanc,¹⁸ i el seu genet duia un arc»¹⁹ atés que la indignació de Déu augmentava progressivament i tot apuntava a una sanció de justícia divina («indignant-se / molt més de cada dia, / parava la saeta justiciera»), o siga, que sant Vicent venç també el segon genet: «llavors aparegué un altre cavall de color roig. Al genet li donaren poder d'arrancar la pau de la terra i fer que els hòmens es mataren els uns als altres. I li donaren una espasa enorme»²⁰, que és el que significa el «bordó» del text, perquè –opina el narrador del poema– era necessari («degut era») eliminar dràsticament el caos que imperava socialment («ab foc volia / els desòrdens borrar») i que exigia justa punició («retirant-se dels pecats en castic»). Escorigüela ací està retratant la figura de sant Vicent com a pacificador, tant personal com social.

Igual que havíem recollit en el sermó que prèviament havia predicat el pare dominic Lluís Vicent Mas i que hem tingut l'oportunitat d'estudiar, el cel –Déu, òbviament– atorgava aval a la doctrina que predicava sant Vicent amb la realització de tants miracles («confirmant sa doctrina / ab prodigis el cel, / ... / els milacres fea»), com ara confortar, reprendre i convertir a la virtut («Als apocats conforta, / als mal intencionats sos fets afea; / a tots a la virtut du i encamina»). Després fa referència als altres dos genets de l'apocalipsi que faltaven en

¹⁸ El pare Lluís Vicent Mas, OP, en el *Sermón en la Solemne Fiesta que hizo la muy Ilustre Cofradía de san Vicente Ferrer* (València 1757, s/p), identifica sant Vicent Ferrer amb el cavall blanc de l'Apocalipsi.

¹⁹ Ap 6, 2.

²⁰ Ap 6, 4

la composició, en primer lloc hi concorre el que representa la fam, amb el símbol del dragó («Si el dragó, ab fam canina, ràbia volent cebar-se en tots quants viuen») el qual apareix així en la Sagrada Escripura: «I vaig veure que hi havia un cavall negre, i el seu genet duia una balança.²¹ Llavors vaig sentir enmig dels quatre vivents una veu que deia: Una mesura de blat, un denari; tres mesures d'ordi, un denari».²² Convé recordar que en el mateix llibre de l'Ap apareix, com ací, el dragó,²³ que serà vençut per l'arcàngel sant Miquel en lluita còsmica,²⁴ imatge que ofereix clar paral·lelisme amb la idea de sant Vicent com a àngel de l'Apocalipsi que té capacitat de vencer aquell dragó que, en el llenguatge bíblic, és Satanàs, l'acusador.²⁵ Per últim, en segon lloc, entrarà el joc el genet apocalíptic de la mort («si la mort agoniosa»), relatat així en la Bíblia: «I vaig veure que hi havia un cavall de color cendrós. El seu genet s'anomenava la Mort».²⁶ Així, per a Escorçüela, l'Europa dels temps del taumaturg valencià acumulava totes les maldats possibles, idea en la qual segueix la tradició:

había muchos robos, blasfemias, deshonestidades, muertes y usuras por Europa, que toda hervía en pecados.²⁷

Una situació tan convulsa no podia durar massa, de manera que, segons el poeta, s'estableix una fortíssima batalla entre sant Vicent Ferrer i tots els mals del món, similar a la que relata l'Apocalipsi, de la qual ix vencedor el patró de València («en Ferrer atestigüen / virtut més poderosa, / que el poder destruyx en qui ells confien»).

²¹ La balança indica que els aliments serien racionats.

²² Ap 6, 6. Els preus proclamats per la veu indiquen una situació de carestia: un denari és el jornal d'un dia (veg. Mt 20, 2) i una mesura de blat (poc més d'un litre, o siga menys d'un quilo) és la ració diària d'un jornalier. Per tant, l'adquisició de la ració diària s'emportava tot el jornal del treballador. *Ibidem*, not. d.

²³ «També aparegué al cel un altre senyal prodigiós: un gran dragó roig». Ap 12, 3

²⁴ Ap 12, 7-18.

²⁵ Ap 12, 3, not. q.

²⁶ Ap 6, 8.

²⁷ V. Justiniano Antist, *Vida y historia...*, op. cit., pàg. 145.

Amb la consignació d'alguns detalls procedents de la seua hagiografia comença la següent estrofa; el poeta al·ludirà a la promesa de la Mare de Déu que ell formaria part de la seua corona («honorós esmalt daria a sa corona»), encara que la humilitat del sant no solament li impediex d'acceptar-ho («però ell se desestima»), sinó que, a més, per a pal·liar els efectes de la negativa, intenta calmar Déu («aplacar el enuig del cel procura») raó per la qual s'esdevé un gran penitent («sa penitència dura, / diciplines, cilicis y cadenes, / vigílies y abstinències»), de manera que es converteix en arquetip del penitent medieval («un pecador contrit l'acreditaven»). Es tracta d'accions que sofreix tot i la seua bondat («mes, innocent, tals penes / sofrí»), acceptades justament pel mateix temor a Déu que predicava («tament de Déu la residència») a causa de la immediatesa del juí final, encara que ja en vida li atribueixen santedat («per més que a crits el Sant el nomenaven»).

No cal dir que el sant lloat en el poema era completament humà²⁸ de manera va estar subjecte, amb tota lògica, a nombroses temptacions, i lògicament ben fortes, però subratlem el fet que, segons el seu hagiògraf, ell no les oculta, sinó que, a la manera dels grans sants com ara sant Agustí i sant Gregori, les confessa en públic:

humilde, porque no negó la tentación que padecía, como tampoco la negaron San Agustín en el tratado 57 sobre San Juan, y San Gregorio en el capítulo último de los Morales.²⁹

Ara bé, sant Vicent Ferrer no solament arriba a vèncer les temptacions que sofreix («Temptacions poderoses / venç»), sinó que també posseeix força per a fer patir el mateix dimoni («patix la temptadora») d'una manera tal que les

²⁸ Recordem, tanmateix, que Joan Baptista Ballester reflexiona sobre la naturalesa humana i no angèlica de sant Vicent Ferrer, en *Ramellet del bateig del fill y fillol de València, el apostòlich sanct Vicent Ferrer* (València, 1667), pàgs. 12-13.

²⁹ V. J. Antist, *Vida y historia...*, cit., pàg. 166.

temptacions s'escapen de la seua presència («Del sant a l'arribada / fugen») i la seua ànima pura es troba alliberada («es mira lliure la senyora») tot i que l'enemic és poderós («d'unes ànsies i penes tan furioses / com ones borrascoses / que pareix que el vaixell tragar-se volen»). Però el poeta posa l'accent en el fet que sant Vicent és home de gran virtut i té capacitat d'esmicolar-les («queden desvanides / en la proa rompent sa fúria brava») malgrat la força i la freqüència amb què ataquen («els malignes –com solen– / donaven a Vicent mil embestides, / y ell de sa astúcia victoriós quedava»); al final, Vicent farà honor al seu nom de vencedor.

La novena estrofa introduirà el tema de l'apostolicitat, qüestió que caracteritzarà les quatre estrofes següents, les quals s'ocupen de definir sant Vicent com a predicador molt solvent en la seua especialitat; en primer lloc i, lògicament, afirma que ho era en valencià, llengua en la qual, segons la tradició, era entès per totes les parts i totes les gents³⁰ («En sa llengua nativa predicant, / entenien sos discursos / quants sos gran auditoris componien»). El poeta vol subratllar el fet que no importava gens la multitud que es congregara per a sentir-lo predicar; per nombrosa que fóra la concurrència («Per més creixcuts concursos, / tant pròxims com distants, tots el oïen»), atés que tenia una veu molt potent i pel fet que posava molt d'èmfasi en la predicació per bé que amb la claredat de la seua veu es feia entendre («per sa veu clara, alt to i expressió viva»). Així, doncs, el periodista i hagiògraf Escorigüela deixa remarcat aquell do de llengües que tradicionalment era atribuït al nostre sant, i que, segons el poeta, era demanat pels seguidors amb un fort anhel d'experimentar l'esdeveniment miraculós d'entendre'l en la seua pròpia llengua («Si algú el desig aviva / de llengües conseguir el escoltar-lo»). Com a bon fill de l'Orde dels Predicadors que era, sant Vicent Ferrer està permanentment a punt per a complir el carisma de la

³⁰ «Ordinariamente no habló con variedad de lenguas, sino con un solo lenguaje vulgar valenciano fue entendido por todos, y a quequiera de ellos les parecía que había predicado en su propio romance de cada uno», en Vicente Justiniano Antist, *Vida y historia...*, op. cit., pàg. 137.

congregació: la prèdica («Sempre es presenta en acte / de predicar, caràcter del seu Orde»). Sant Vicent, finalment, és capaç de trencar el pacte que la gent ha establert amb el dimoni i d'instaurar el goig i la pau allà on fins aquell moment regnaven el dolor i el desorde («Ple de zel, al mirar-lo / el conveni s'anul·la y roïn pacte, / al dolor seguix goig, pau al desorde»).

Era tan forta la capacitat de persuadir que, en la següent estrofa explica com sant Vicent arribà a convèncer –o més encara, a «aterrar-los»– un auditori de trenta mil persones de la idea que l'arribada del Juí final era imminent («A trenta mil persones, / predicant del Juí vingué a aterrar-los») i ho va fer amb tanta intensitat que els oients pensaren que havien mort («vingué a aterrar-los / de modo que com morts tots se caigueren»); als intents que féu el predicador perquè recuperaren el coneixement («procurà retornar-los»), ells, desconcertats, es prosternaren més («postrar-se es veren, / més torbats que al principi»). A la tercera crida que els féu («Veniu a juí, morts!»), s'incrementa la tensió («els plors augmenten») i no podien romandre dempeus perquè es pensaven que, efectivament, s'havia acomplert l'adminició de sant Vicent («s'esforcen a estar drets; / mes no podien / creent ser del Juí l'hora arribada»).

D'acord amb les dades que proporciona l'hagiògraf Antist, Escorigüela defineix sant Vicent com a profeta³¹ i com a sentinella («Ferrer sab sens tardanza la sort de alguns: profètic sentinela»); com a prova, desenvolupa la idea de la «privança» que Déu té amb ell, és a dir, la intimitat i confiança que Déu li professa d'una manera exclusiva («Quant a u se confia / algun secret, és prova té privança / en aquell que el succés sols a ell revela»). En conseqüència, ell pot anticipar el futur dels qui l'envolten, i el temps acreditarà la seua anticipació («anúncia lo que el temps después clar via»). La proximitat amb Déu és tan forta que, davant alguna manifestació de malfiança per part de la gent, reclama

³¹ Vicente Justiniano Antist, *La vida y historia...*, cit., pàg. 137. Recull també eixa idea el pare Lluís Vicent Mas O.P., en el seu sermó que hem estudiat.

la confessió d'una dona ja morta («D'una difunta fia») que avale que ell és l'àngel de l'Apocalipsi («el comprovar si acàs el Àngel era / que en Patmos Juan va veure»); així recull eixe mateix episodi Joan Baptista Ballester en el seu sermó:

parlà, après de morta, una dona, testificant lo que predicava el sanct en Salamanca de que ell era el Àngel de l'Apocalipsis.³²

La dona, ressuscitada *ad hoc*, respon a la voluntat de la seua convocatòria i manifesta l'autenticitat de les declaracions del sant («Declara verdadera / una proposta tal, i el varen creure»), de tal manera que va ser capaç de somoure consciències («que un portent al cor dur el mou i el muda»). Sant Vicent, doncs, gran profeta i hàbil regenerador de multituds a partir de l'anunci de la fi del món i la vinguda de Jesucrist: («divulgant del Just jutge la vinguda») en Jn 20,7-15; és sant Vicent en figura del vident de Patmos, és a dir, de l'Àngel de l'Apocalipsi, tal com el defineix el títol del poema.

D'altra banda, el porta com a oracle, cercat pels principals de les corts europees i les cúries eclesiàstiques («per un Oracle el tenen de Europa els majors prínceps; / el consulten els concilis en punts dificultosos»). Si gaudeix de les simpaties dels prínceps coetanis, no ens han d'estranyar les propostes que rep de ser nomenat bisbe o cardenal («Les vacants que resulten / de mitres i capelos), els quals, però, defuig («els honorosos / càrrecs que li prevenen / renúncia»), tal com acredita la seua hagiografia pictòrica. Per a Escorigüela, Vicent Ferrer és el responsable del resultat del compromís de Casp («Tots l'atenen / quan a Fernando successor nomena / d'Aragó en la Corona»). Després el poeta amalgama sense massa cura alguns dels prodigis ja consignats («Fugen de sa vista errors i pestilència»), amb el poder de pacificar les bandositats («Dels bandos llargs enfrena / y acaba en lo rencor que els ocasiona; / fa devots i pacífics en sa presència»).

³² Joan Baptista Ballester, *Ramellet... op. cit.*, pàg. 12.

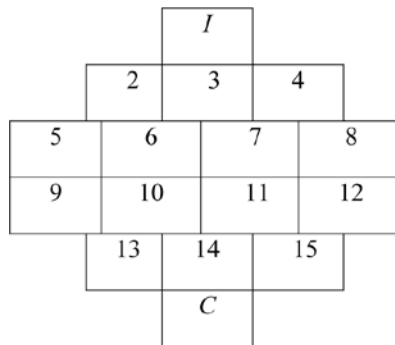
Construïdes en estructuració paral·lela a les tres primeres estrofes (relatives al naixement del sant), les tres darreres vénen dedicades a la mort, que tingué lloc en Vannes, concretada en l'estrofa 13; en primer lloc es refereix al grandíós èxit pastoral que tingué («coronat de victòries») amb potència de véncer sobre el maligne («de l'infern, dels sentits, del món que enganya»). El text passa a constatar la proximitat de la seua defunció («malalt Vicent, la mort sent a la porta»), de manera que s'atura a la ciutat bretona de Vannes, on predica a les més altes autoritats («De Vannes, en Bretanya, al Bisbe i Magistrat beneix i exhorta») el menyspreu de les coses d'aquest món («a tindre en poc les glòries transitòries») i a valorar les eternes («que les més altes glòries / són les del cel»). Escorigüela insinua que té autoritat per a parlar així, ja que sant Vicent vivia pendent de gaudir de la divina contemplació («que confiat vivia / de gossar la presència / del Creador etern»). El nostre predicador vol exhortar les autoritats a complir amb el que ell els ha trasmés («i si cuidaven / complir lo que ell els dia»), perquè, a canvi, ell es comprometia a auxiliar-los («des d'allí s'obligava a sa assistència») i fins i tot a convertir-los en sants («fent-los d'aquells que a Déu sempre l'alaben»).

En la següent estrofa fa una crida a la celebració i veneració que mereix Vicent, el qual, des de la condició de sant, és considerat com a vivent («No ha mort, que viu encara»), per a València («per esta lleal Ciutat») que anhela fer-li les millors celebracions («desitjant majors honres tribular-li»). Com ja havia relatat el predicador Ballester, la Ciutat de València té possibilitat d'implorar-li qualsevol cosa («¿qué pot demanar-li que no ho logre?»), atés que no pot refusar atendre les peticions de la mare quan, en virtut de la seua compassió, des de menut ja responia a favor dels més necessitats («A sa mare, ¿què negarà / qui a tot devot ampara, / i, xic, dels afligits ia es condolia?»); si llavors, durant la seua vida, assistia els més desvalguts, ara, amb més raó, perquè ja gaudeix de la glòria del cel («Ara, dalt en la glòria, / fa sa gran caritat més manifesta»), així que València li professa gran devoció, i vol oferir grans celebracions («València en ell confia; / i, per poder cantar de tot victòria, en obsequiar-lo està sem-

pre de festa»). La vigència i puixança del patronatge vicentí en aquell temps, doncs, és notòria; el fet que el poeta se'n faça ressò n'és una altra comprovació.

Finalment, val a dir que, les tres darreres estrofes estan redactades en paral·lisme amb les tres primeres, com hem assenyalat, de tal manera que situen sant Vicent Ferrer en el cel vetlant pels seus fills valencians, en la setzena estrofa, que es troba en inclusió temàtica amb la introductòria, el poeta fa protesta d'humilitat («¿Com me poguí prométer / abarcar tants elogis»), de manera que vol tancar amb contundència («Més val calle»). Escorigüela ha demostrat líricament el triomf del sant valencià («Vicent és vencedor; ningú li hu nega»). Victòria, doncs, absoluta, innegada que el porta a impetrar, a més, que el sant accepte de ser protector dels valencians («Preguem nos vulla adméter / baix sa defensa») i que l'Església no fracasse en la seua missió enmig d'un món tan convuls («faça no s'encalle barca que el mar revolt del món navega»).

Si reduïm l'esquema a estructura compositiva elaborada a partir de enllaços temàtics, resulta la següent construcció:

Assenyalem que l'arquitectura del poema apareix sòlidament configurada.³³ A tall de resum, tornaré a subratllar com el component simbòlic n'estarà garantit a partir de la inclusió de la introducció i la conclusió, per les analogies en els grups

³³ «I» indica «introducció i «C» vol dir «Conclusió».

d'estrofes, i en l'ordenació amb què apareixen. Tant les referències simbòliques com la comparació detallada amb l'altra «Canzó Real» asseguren que eixa estructura no és resultat d'una combinació casual dels elements poètics en joc, sinó producte d'una voluntat decidida a aconseguir una peça compacta i treballada.

4. LA RIMA

El poeta indaga formes diferents, solucions innovadores i que no siguen massa convencionals, perquè no s'aconforma amb els models diguem-ne clàssics, així que compon l'estructura de metre i rima del poema la següent proposta: a, B, C, b, C, A, a, D, e, F, d, E, F, proposta que desenvolupem segons tres possibilitats esquemàtiques:

Estructura estròfica A	Estructura estròfica B	Estructura estròfica C
1,6,7	1,6	1
2,4	2,4	2
3,5	3,5	3
	7	4
8,11	8,11	5
9,12	9,12	6
10,13	10,13	7
		8
		9
		10
		11
		12
		13

Ací comprovem que les estrofes són similars, però no iguals; l'autor les divideix en dos de seccions de sis versos més el vers seté, amb funció axial; la primera de les seccions fa rimar, en primer lloc, tres vv.: el primer, el sisé i el seté; en segon terme, el segon amb el quart, i, per últim, el tercer amb el cinqué. La segona secció emparella els vv. vuité i oncé; el nové amb el dotzé i el desé amb el tretzé. El conjunt de l'estrofa està format, per tant, per dos grups de tres rimes cada u en què tots rimen en dos ocasions, tret de la rima del v. primer, que ho farà tres vegades. O, encara, dos grups de tres rimes cada u, amb l'enllaç del v. central, el seté, que rima amb el primer. Si numerem la segona part des del v. 1, trobarem que l'estrofa conclusiva manté eixa estructura:

1 (8), 4 (11)

2 (9), 5 (12)

3 (10), 6 (13)

5. L'ESTIL

A partir d'eixa comprensió resultarà senzill discórrer pels referents simbòlics d'Escorihuela, sovint apocalíptics: el «clarí» al·ludirà a la trompeta que anuncia la fi del món: (l'exhortació de l'àngel «*Timete Deum et date illi honorem, quia venit hora iudicii eius*» d'Ap, 14,7, filacteri de l'aureòla del sant); parlarà de la llengua dels àngels («*si linguis hominum loquar et angelorum*», 1C 13,1); les «ales» remetent a la simbologia d'àngel de l'apocalipsi,³⁴ títol vicentí que dona nom al poema; el dragó, la serp primordial de l'apocalipsi;³⁵ l'estel apocalíptic,³⁶ remet a la llum que portà a Europa; el «mastí» que lladrava en el si de la mare, i que parla de la futura condició de dominic, perquè el gos, com a conseqüència del

³⁴ Ap 4,8.

³⁵ Ap, 12,8.

³⁶ Cfr. Ap 22,16, «*stella splendida et matutina*», referida, però, a Jesús.

desglossament del nom, és símbol de l'Orde de sant Domènec, i ací ve aplicat a la funció de guardià del ramat i defensor de València.³⁷

Un altre recurs és l'hipèrbaton, pensat per a solemnitzar el vers. En triem alguna mostra: «de la Casa de Déu guardant la porta», «prométer-se mil béns el goig els fea», «del sigle la reforma conseguiren», «retirant-se, / dels pecats en castic», «que d'àngel el candor que tant estima», «tement de Déu la residència», «Del Sant a l'arribada, / fugen», «creent ser del Juí l'hora arribada», «divulgant del just Jutge la vinguda», «Per un Oracle el tenen / d'Europa els majors príncips», «dels milacres se perden les memòries», «barca que el mar revolt del món navega».

6. CONCLUSIÓ

Han transcorregut dos anys des que publicà l'altra «Canzó Real, i ha viscut alguna evolució, perquè en el cas de la dedicada al Patriarca el poeta es queixa que no troba qui puga escriure en llengua digna: «¿Qué és impossible / (quant veig que de propòsit ningú es posa) / formar un rasgo en ploma valadina? / Es fa com increíble / en tan antich idioma no haber cosa / de un alt estil», raó per la qual ell mateix s'aventurarà a intentar-ho, però amb por per la magnitud del projecte: «¿Y a mí, qui me encamina / a aventurar-me aixina, / vencent dificultats? ¿No és atrevir-se, / per sols voler lluir-se, / mampendre el vol, sens tindre suficiència? / ¿Daré ocasió de risa al que té ciència?». L'intent, per tant, es trobava entrebancat per les dificultats a superar i pel desig d'agradar al crític qualificat («al que té ciència»). Ara, però, sense denunciar un present deficitari, la seua obra aspirarà a superar un passat que compta amb una excel·lent biografia d'intents de dignificació de la llengua: «Llengües sàvies, més soltes / que

³⁷ Michel Cazenave (ed.) *Encyclopédie des symboles* (Paris 1989), s.v «chien».

d'àngels purs (si és lícit que així ho diga) / nou llustre han estudiat sempre donar-li».

Per damunt de les seues limitacions i, així mateix, per damunt de les restriccions que imposa l'estrofa triada, el poeta reixirà a elaborar una composició que ha merescut darrerament l'atenció dels estudiosos. En primer lloc, l'oferta és d'actualitat, tal com s'estava redactant poesia en aquell temps, projecte d'escassos parangons a casa nostra. En segon lloc, tot i no rebutjar els col·loquialismes necessaris, vol esquivar el llenguatge vulgar, de manera que, en una societat pràcticament analfabeta en la seua llengua, aconseguirà comprensibilitat i dignitat de la llengua. Escorihuela es suma així a l'elenc de «llengües sàvies» que han treballat per trobar un model lingüístic de qualitat, aquells que, segons ell mateix, «nou llustre han estudiat sempre donar-li». La utilització d'un elevat llenguatge simbòlic i dels recursos estilístics comentats fonamenten la realització del seu projecte dignificador. La baula per a enllaçar amb la pròxima Renaixença està llesta.

BIBLIOGRAFIA

- ANTIST, Vicente Justiniano, *La vida y historia del apostólico predicador San Vicente Ferrer Valenciano, de la Orden de Santo Domingo* (València, Pedro del Huete, 1575,1579).
- BALLESTER, Joan Baptista, *Ramellet del bateig del Fill i Fillol de València* (València, 1667).
- CASANOVA, Emili, «Pròleg» a Joaquim Martí, *Literatura de canya i cordell al País Valencià* (Paiporta, 1997), pàgs. 13.15.
- Michel CAZENAVE (ed.) *Encyclopédie des symboles* (París 1989).
- Joaquim MARTÍ MESTRE, «L'ortografia al segle XVIII al País Valencià. Entre la tradició i la innovació. Les propostes de Joan Baptista Escorihuela», en *Llengua & Literatura*, 9 (Barcelona, 1998), pàgs. 110-151.

LÓPEZ I QUILES, Antoni, «Maria al peu de la creu, i en català», en *Revista de Catalunya*, 69 (Barcelona, 1992), pàgs. 130-135.

Antoni LÓPEZ QUILES, «L'antich alt estil». Escorihuela i la dignificació lingüística en el segle XVIII», en premsa.

MAS, Lluís Vicent, OP, *Sermón en la Solemne Fiesta que hizo la muy Ilustre Cofradía de san Vicente Ferrer* (València 1757, s/p)

Joan MAS I VIVES, «La cultura catalana entre el neoclassicisme i el romanticisme», en Joan Ramis & Josep M. Quadrado, *De la Il·lustració al Romanticisme* (Barcelona, 1999).

Roger PARKER (compil.), *Historia ilustrada de la Ópera* (Buenos Aires, 1998), pàgs. 12-13

RIQUER, COMAS, MOLAS, *Història de la literatura Catalana* (Barcelona, 1964-66),

Albert ROSSICH, «La literatura catalana entre el barroc i el romanticisme», en *Caplletra*, 9 (València, 1990), pàgs. 35-57.

Eduard J. VERGER (ed.), *Antologia dels poetes valencians*, (València, 1985).

Vicent SIMBOR ROIG, *Els orígens de la Renaixença valenciana* (València, 1980),

